

Ćwiczenie 78

Pomiar współczynnika pochłaniania cząstek β w aluminium

1 Przebieg doświadczenia

1.1 Przyrządy pomiarowe

- Licznik Geigera-Müllera.

1.2 Wyniki pomiarów

W tabeli przedstawiono wyniki 3 serii pomiarowych dla każdej sytuacji pomiarowej (d – grubość pochłaniacza), ich średnie \bar{N} , średnie pomniejszone o średnie promieniowanie tła $\bar{N} - \bar{N}_t$, logarytmy tych ostatnich. Zaparafowana oryginalna tabela pomiarów – załączona.

$d[\text{mm}]$	N			\bar{N}	$\bar{N} - \bar{N}_t$	$\ln(\bar{N} - \bar{N}_t)$
tło	16	17	14	15,7	–	–
0,0	229579	229792	229779	229716,7	229701,0	12,345
0,1	219111	219381	218890	219127,3	219111,7	12,297
0,14	215899	216221	215917	216012,3	215996,7	12,283
0,3	201800	201251	201724	201591,7	201576,0	12,214
0,38	194156	194046	194861	194354,3	194338,7	12,177
0,52	180848	181007	180778	180877,7	180862,0	12,105
0,62	169249	169065	168852	169055,3	169039,7	12,038
0,72	158361	158086	158349	158265,3	158249,7	11,972
0,8	150606	151061	151112	150926,3	150910,7	11,924
0,9	139926	139667	139966	139853,0	139837,3	11,848
1,0	125742	125795	125299	125612,0	125596,3	11,741

Tabela 1: Pomiary doświadczalne i wyliczenia

1.3 Wyniki doświadczenia

Współczynnik liniowy pochłaniania dla aluminium $\mu = 577(26)[\text{m}^{-1}]$.

2 Opis doświadczenia

2.1 Opis teoretyczny

Mianem *promieniotwórczości* określa się szereg zjawisk, które wynikają z szeroko pojętej *aktywności jąder* – czyli stanu, gdy (pewne) jądra atomowe nie są stabilne, lecz samorzutnie przechodzą przemiany, niezależnie od przyczyn takiego stanu. Aktywność nie dotyczy wszystkich jąder, lecz tylko szczególnych izotopów – zwanych właśnie promieniotwórczymi. Najbardziej typowe (choć nie jedyne) przemiany promieniotwórcze, to *emisja alfa*, *beta*, oraz *gamma*. Pierwsza z nich, to wyrzucenie z jądra cząstki α , czyli jądra helu – dwa protony i dwa neutrony. Liczba masowa jądra zmniejsza się o cztery, atomowa – o dwa. Ostatnia z wymienionych przemian nie zmienia tych liczb – polega ona jedynie na emisji kwantu promieniowania elektromagnetycznego o wysokiej energii (cząstki γ), co wiąże się z przejściem jądra do stanu o niższej energii.

Wyróżniamy dwa typy emisji beta:

W pierwszym, bardziej typowym (emisja β^-), jeden z neutronów ulega rozpadowi na proton i elektron (cząstkę β^-), emitując przy tym energię i antyneutrino $\bar{\nu}$. W drugim (emisja β^+) proton (pochłaniając energię) rozpada się na neutron, pozyton (antyelektron) i antyneutrino.

Niezależnie od typu przemian, ilościowy opis promieniotwórczości jest taki sam. Jeśli oznaczymy przez N_0 początkową ilość atomów poddawanych pewnej przemianie, to po czasie t pozostanie tych atomów

$$N = N_0 e^{-\lambda t}, \quad (3)$$

gdzie *stała rozpadu* λ zależy od konkretnego izotopu. Wielkość $\lambda^{-1} = \tau$ nazywamy *średnim czasem życia atomu*. Często też posługujemy się terminem *czasu połowicznego rozpadu* T , po którym dokładnie połowa atomów znajduje się w początkowym stanie. Jak łatwo spostrzec, T spełnia następujące zależności:

$$\frac{N_0}{2} = N_0 e^{-\lambda T}, \quad (4)$$

$$T = \frac{\ln 2}{\lambda} = \tau \ln 2. \quad (5)$$

Każdy rodzaj promieniowania (w tym β) jest w pewnym stopniu pochłaniany przez materię. Do ilościowego opisu pochłaniania służy stała materiałowa – *współczynnik liniowy pochłaniania* μ . Jeśli J_0 to natężenie promieniowania padającego na pochłaniacz grubości d , to natężenie promieniowania przechodzącego przez pochłaniacz ma wartość

$$J = J_0 e^{-\mu d}. \quad (6)$$

Po zlogarytmowaniu stron otrzymujemy zależność liniową, której współczynniki znajdziemy używając regresji liniowej.

2.2 Opis układu doświadczalnego

Układ pomiarowy stanowi *licznik Geigera-Müllera*, typowy przyrząd do detekcji promieniowania. Typowy, prosty licznik Geigera składa się ze szklanego cylindra wypełnionego rozrzedzoną mieszaniną gazu szlachetnego i par alkoholu, w którym umieszcza się katodę o kształcie rury, i anodę o kształcie pręta w osi katody. Elektrody polaryzowane są stałym napięciem rzędu setek woltów. Jeśli przez cylinder przelatują cząstki (np. β), jonizują one gaz wzdłuż toru swego ruchu. To z kolei wywołuje jonizację lawinową, które wzbudza impuls prądu w obwodzie, w którym znajduje się jedna z okładek kondensatora. Druga połączona jest z przyrządem pomiarowym (np. emitera dźwięków lub elektronicznego układu liczącego). Od proporcji chemicznych gazów, ich ciśnienia, napięcia i oporu obwodu pierwotnego zależy *czas martwy licznika*, który potrzebny jest układowi do wygaszenia, przed odebraniem kolejnej cząstki.

Układ liczący połączony jest z zegarem, który automatycznie przerywa zliczanie po upływie żądanego czasu (tu 100s). Licznik umieszczony jest w ołowiowej obudowie, do której wstawia się źródło promieniowania i warstwy pochłaniacza. Wykonano po trzy pomiary ilości impulsów (którą dalej będziemy utożsamiać z natężeniem promieniowania) dla każdej z sytuacji: bez źródła (celem zmierzenia poziomu promieniowania tła, tj. kosmicznego i wnętrza ziemi), oraz ze źródłem przy następujących grubościach aluminiowego pochłaniacza – 0 (bez pochłaniacza), 0,1, 0,14, 0,3, 0,38, 0,52 (0,38 + 0,14), 0,62, 0,72 (0,62 + 0,1), 0,8, 0,9 (0,8 + 0,1), 1,0[mm].

3 Obliczenia

3.1 Opracowanie wyników

Współczynnik kierunkowy prostej regresji (wymiaru [mm⁻¹]) wyliczony programem Gnuplot wynosi

$$-\mu = -0,577. \quad (7)$$

3.2 Rachunek błędów

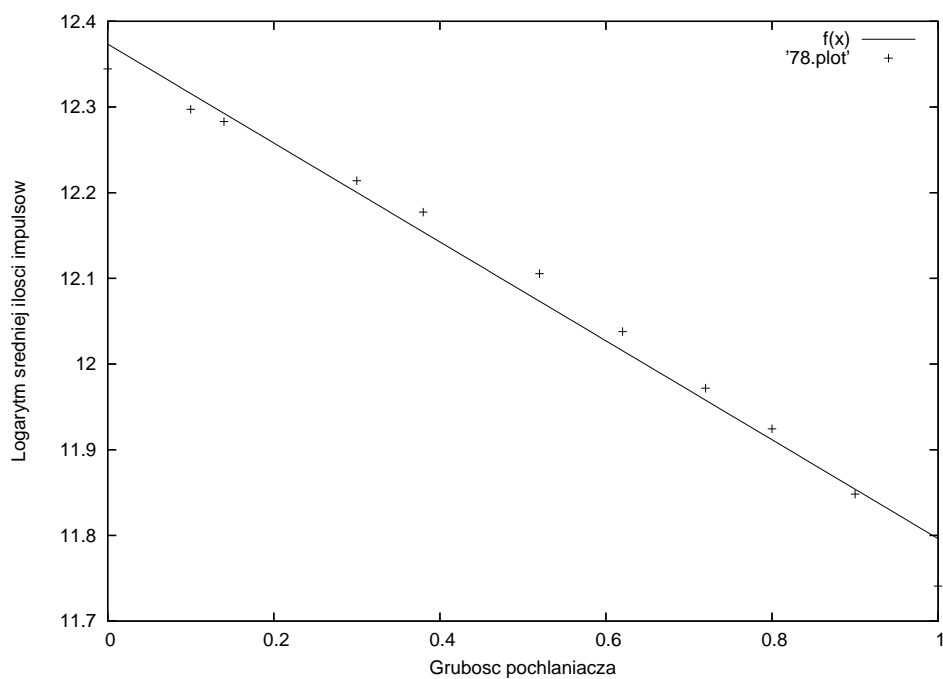
Niepewność współczynnika kierunkowego prostej wynosi

$$u(\mu) = 0,026[\text{mm}^{-1}]. \quad (8)$$

4 Wnioski

Na załączonym rysunku przedstawiono zależność $\ln(\bar{N} - \bar{N}_t)$ od grubości warstwy pochłaniającej. Zauważyć można, że pierwsze i ostatnie pomiary znajdują się poniżej prostej regresji, choć trudno wytłumaczyć ten fakt.

Na obniżenie jakości pomiarów miało wpływ mimowolne przesuwanie próbki radioaktywnej po półce przy wstawianiu pochłaniacza, a także niska jakość najcieńszego z pochłaniaczy – folia o grubości 0,1mm była częściowo pęknięta, co powinno zawyżyć pomiary dla tej wartości d , a także dla 0,72, 0,9mm.

Rysunek 1: Wykres zależności $(\ln(\bar{N} - \bar{N}_t))(d)$